

تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی و متوسطه اول از نظر توجه به مؤلفه‌های هویت انقلابی

سیروس محمودی^۱

چکیده

هدف این پژوهش، بررسی میزان توجه به مؤلفه‌های هویت انقلابی در کتاب‌های درسی دوره ابتدایی و متوسطه اول (پایه‌های اول تا نهم) می‌باشد. روش پژوهش توصیفی و از نوع تحلیل محتوا است. جامعه آماری پژوهش، کلیه کتاب‌های درسی دوره ابتدایی و متوسطه اول می‌باشد که در سال ۱۳۹۶ چاپ شده است. چهار عنوان کتاب «مطالعات اجتماعی»، «هدیه‌های آسمان»، «فارسی» و «آموزش قرآن» با ۳۳ جلد کتاب به صورت هدفمند در نمونه قرار گرفت. عمده‌ترین نتایج پژوهش بیانگر آن است که در مجموع در مقطع ابتدایی ۵۳۸ پاراگراف به مؤلفه‌های هویت انقلابی اشاره داشته است. بیشترین توجه به مؤلفه‌های «ایثار و شهادت»، «اعتقاد به امام خمینی»، «نفی سلطه و استکبار ستیزی»، «آگاهی به وقایع و تاریخ انقلاب» می‌باشد و به سایر مؤلفه‌ها توجه کافی نشده است. در مقطع متوسطه اول نیز در مجموع ۶۸۶ مرتبه به مؤلفه‌های هویت انقلابی اشاره شده است. بیشترین توجه به مؤلفه‌های «ایثار و شهادت»، «آگاهی به وقایع و تاریخ انقلاب»، «اعتقاد به امام خمینی»، «نفی سلطه و استکبار ستیزی» و آگاهی نسبت به قانون اساسی» بوده است و به سایر مؤلفه‌ها توجه کافی نشده است. پیشنهاد می‌شود برنامه درسی پایه اول تا نهم بر مبنای توجه به مؤلفه‌های هویت انقلابی بازنگری شود.

کلید واژه‌ها: انقلاب اسلامی ایران، کتاب‌های درسی، دوره ابتدایی، تحلیل محتوا.

مقدمه

یکی از مسائل مهم دوران نوجوانی و جوانی، مسئله هویت‌یابی و خودشناسی است. در این دوران، فرد درصدد پاسخگویی به پرسش حساس و سرنوشت‌ساز «من کیستم؟» است. پرسشی که پاسخ‌گویی به آن می‌تواند جایگاه فرد را در عرصه زندگی تعیین نماید و جهت‌گیری‌های فرد در طول زندگی، چه در عرصه فردی و چه در عرصه اجتماعی را روشن سازد و با توجه به هویت شکل گرفته، به رفتار و اعمال و افکار فرد رنگ و بوی ویژه‌ای ببخشد. هویت در ابعاد مختلف خویش‌شناسی، دیگرشناسی، اجتماعی، فرهنگی، دینی و ملی شرط لازم زندگی است و انسان نخواهد توانست بدون داشتن چارچوبی برای تعیین هویت خود، به صورت مناسبی زندگی کند و به شکلی با معنا و پایدار با دیگران ارتباط برقرار کند (احدی، ۱۳۸۶: ۱۳۷). توجه به مقوله‌ی هویت در شرایط کنونی ارتباطات جهانی و فرآیند شتابان تغییرات حاصل از انقلاب اطلاعاتی و ارتباطی و رویارویی مداوم فرهنگی بیش از پیش احساس می‌گردد (سفیری و غفوری، ۱۳۸۸: ۲).

در میان انواع هویت‌های اجتماعی، توجه به هویت انقلابی، حساسیت‌های ویژه خود را دارد. در چند دهه اخیر، استکبار جهانی با تهاجم فرهنگی و جنگ نرم و صرف هزینه‌های گزاف، سعی در تضعیف هویت انقلابی افراد جامعه به‌ویژه نوجوانان و جوانان داشته است. از این رو توجه جدی‌تر به پرورش هویت انقلابی از مسائل ضروری جامعه می‌باشد و یکی از بنیادی‌ترین و سودمندترین روش‌ها برای رسیدن به این هدف، فعالیت‌های آموزشی و پرورشی می‌باشد (مصباح یزدی، ۱۳۹۴: ۱۸۹). پرورش هویت انقلابی در نسل‌های بعد، مورد تأکید حضرت امام خمینی(ره) بوده است. ایشان فرموده‌اند:

«ما نباید قناعت به این بکنیم که در عصر خودمان جمهوری اسلامی محقق شده است، ما برای عصرهای بعد باید حالا فکر بکنیم، یعنی ما همان طوری که خودمان مقاصدی داریم و روی آن مقاصد این نهضت را کردیم، اعقاب ما هم همان مقاصد را دارند و آنها هم احتیاج دارند به اینکه اجتماع داشته باشند، بینش داشته باشند که بتوانند این چیزی را که شماها به دست آوردید آنها نگهداری کنند و آن قضیه تربیت و تعلیم است که تربیت و تعلیم باید طوری باشد که مسیرش همین نهضت باشد و دنباله‌ی همین مسائلی که درست کردید باشد» (صحیفه امام، ج ۸: ۳۶۳).

آموزش و پرورش رسمی به‌عنوان یک نهاد اجتماعی، نقش مهمی در شکل‌گیری و پرورش هویت انقلابی دانش‌آموزان به عهده دارد (علاقه بند، ۱۳۹۳: ۹۳). فعالیت‌های آموزشی و پرورشی در جهت رشد و تقویت هویت انقلابی، در همه دوره‌های تحصیلی ضرورت دارد، ولی از آنجا که دوره ابتدایی و متوسطه اول، از نظر شکل‌گیری شخصیت، رشد حواس و تخیل، شکوفایی استعدادها و رغبت‌های فردی دانش‌آموزان، پرورش فضایل اخلاقی و معنوی و رشد تفکر علمی اهمیت ویژه‌ای دارند (صافی، ۱۳۸۸: ۸۷). باید برای شکل‌گیری و تقویت هویت انقلابی، به این دوره‌های تحصیلی توجه ویژه‌ای داشته باشیم. در این دوره‌های تحصیلی، کتاب‌های درسی نقشی اساسی در انتقال مفاهیم به دانش‌آموزان به عهده دارند.

کتاب‌های درسی همه روزه به وسیله معلمان و دانش آموزان به کار می‌رود و گاهی به‌عنوان اصل و اساس برنامه درسی، مورد تأکید معلمان واقع می‌شوند به طوری که غالب فعالیت‌های آموزشی و پرورشی در چارچوب کتاب درسی و محتوای آن انجام می‌شود (یونسکو، ۲۰۰۵؛ یارمحمدیان، ۱۳۹۰: ۲۳؛ آل تباچ، ۱۳۹۱: ۷۵۶). از این نظر محتوای برنامه درسی به جهت نقشی که در تحقق اهداف ایفا می‌کند، از اهمیت خاصی برخوردار است و تحلیل و بررسی این محتوا برای برنامه‌ریزی، تدوین، تغییر و روزآمد کردن نظام آموزشی اهمیتی مضاعف دارد (نیکلس، ۱۳۸۱: ۶۲). پژوهشگران زیادی کتاب‌های درسی را از لحاظ توجه به ارزش‌های دینی و مذهبی مورد بررسی و تحلیل محتوا قرار داده‌اند (جعفری هرندی، ۱۳۹۱؛ کلبعلی، ۱۳۸۴؛ متقی، ۱۳۹۴)؛ ولی تاکنون در زمینه توجه کتاب‌های درسی دوره ابتدایی و متوسطه اول به مؤلفه‌های هویت انقلابی، پژوهشی انجام نشده است. در پژوهش حاضر کتاب‌های درسی دوره ابتدایی و متوسطه اول (پایه‌های اول تا نهم) به لحاظ توجه به هویت انقلابی، تحلیل و بررسی شده است.

سؤال‌های تحقیق

- ۱- در کتاب‌های درسی پایه‌های اول تا نهم ابتدایی، به چه میزان به هویت انقلابی توجه شده است؟
- ۲- در کتاب‌های درسی مقطع ابتدایی و متوسطه اول به چه میزان به هویت انقلابی توجه شده است؟

پیشینه تحقیق

پژوهش‌های انجام شده در حوزه «هویت انقلابی» اندک می‌باشد که در این بخش به این تحقیقات اشاره می‌شود.

پروانه و همکاران (۱۳۹۵) در پژوهشی با عنوان «بررسی میزان توجه به مؤلفه‌های هویت انقلابی در کتاب‌های درسی تاریخ دوره تحصیلی متوسطه (رشته‌های علوم پایه) از سال ۱۳۵۷ تا ۱۳۸۸» به این نتیجه دست یافته است که کتاب‌های درسی تاریخ در دوره متوسطه در بازه زمانی بعد از انقلاب تاکنون، سهم مهمی در انتقال مفاهیم و مؤلفه‌های هویت انقلابی به دانش آموزان داشته است.

میرحیدری و همکاران (۱۳۹۳) در پژوهشی با عنوان «ارزیابی مؤلفه‌های ایرانی- اسلامی و انقلابی در وب سایت‌های دانشگاه‌های دولتی تهران» نشان داده‌اند که توجه برنامه‌های فرهنگی و مطالب موجود در وب سایت‌ها به مؤلفه‌های هویت ایرانی و اسلامی بیشتر از هویت انقلابی می‌باشد. همچنین یافته‌های این پژوهش حاکی از آن است که غنی‌سازی برنامه‌ها و فعالیت‌های فرهنگی، سیاسی و مذهبی در وب سایت‌های دانشگاه‌ها می‌تواند در شکل‌گیری و تقویت هویت ایرانی- اسلامی و انقلابی جوانان مفید واقع شود.

شجاعی مهر (۱۳۸۹) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود با عنوان «بازخوانی هویت انقلاب اسلامی با تأکید بر آموزه‌های مهدویت در تفکر شیعی» بر نقش آموزه‌های مهدویت، شهادت و عاشورا و ظلم ستیزی در تکوین هویت انقلاب اسلامی تأکید نموده است. کوشکی (۱۳۸۷) در پژوهشی با عنوان «بازشناسی

هویت انقلاب اسلامی» بر دو رکن مفهومی تاریخی عاشورا و انتظار در ایجاد هویت انقلاب اسلامی تأکید نموده است.

سیمبر و ستوده (۱۳۹۳) در پژوهشی با عنوان «چالش‌های هویتی فراروی هویت دین محور انقلاب اسلامی ایران» سه چالش اصلی فراروی هویت انقلابی را معرفی نموده است. این پژوهشگران، هویت سکولاریستی تأثیر پذیرفته از مدرنیته و ارزش‌های لیبرال دموکراسی غرب، هویت باستانی - شاهنشاهی گرای با آرمان‌های ناسیونالیسم افراطی قبل از اسلام و هویت برگرفته از قوم‌گرایی و فرقه‌گرایی انحرافی را به‌عنوان چالش‌های اصلی فراروی هویت انقلابی معرفی نموده است.

بختیاری و قاسم‌آقا (۱۳۹۳) در پژوهشی با عنوان «الگوی ارزش‌های اسلامی - انقلابی برای نسل‌های آینده»، شاخصه‌های الگوی ارزش‌های اسلامی - انقلابی را معرفی نموده‌اند. این پژوهشگران بر هفت بُعد حاکمیت الهی، ظلم ستیزی و مبارزه با دشمن، استقلال همه جانبه، پشتیبانی از محرومین و مستضعفین، مردم سالاری دینی، آزادی و عدالت اسلامی تأکید نموده‌اند.

محمدی و توکلی (۱۳۹۴) پژوهشی با عنوان «تأثیر انقلاب بر ارزش‌های اجتماعی؛ از فردگرایی تا جمع‌گرایی» انجام داده‌اند. یافته‌های این پژوهش حاکی از آن است که انقلاب اسلامی ایران تأثیر بسیار زیادی بر ارتقاء هویت جمع‌گرایانه داشته است و در از بین بردن خودمداری مؤثر بوده است.

رشادی و حیدرخانی (۱۳۹۳) پژوهشی با عنوان «مطالعه میزان گرایش جوانان به مبانی هویت فرهنگی انقلاب اسلامی و عوامل اجتماعی مؤثر بر آن» انجام داده‌اند. یافته‌های این پژوهش حاکی از آن است که میانگین گرایش به هویت فرهنگی انقلاب اسلامی در میان جوانان کرمانشاه بالاتر از متوسط می‌باشد.

مبانی نظری و مفهومی تحقیق

هویت در اصل «هو هویت» است و به معنای اتحاد به ذات است؛ در اتحاد به ذات معنی اتصاف و شناخته شدن، یکی بودن موصوف با صفات اصلی و جوهری مورد نظر است؛ زمانی که از هویت پدیده‌ای سخن به میان می‌آید، باید آن سخن به‌گونه‌ای باشد که نشان دهد پدیده مزبور به راستی گویای هیئت و ماهیت وجودی خویش است (الطایی، ۱۳۷۹: ۳۴). هویت مفهومی است که اختصاص به حوزه خاصی نداشته و ردپای آن در تمام عرصه‌های علوم انسانی از جمله روان‌شناسی، علوم اجتماعی، علوم سیاسی و تاریخ می‌توان یافت. هویت مشتمل بر چهار وجه اساسی می‌باشد: ۱- وجه شناختی، یعنی آگاهی از مشخصات و وجوه تمایز خود از دیگری؛ ۲- وجه ارزشی، بدین معنی فرد درباره خصوصیات مختلف خود و دیگران دست به ارزش‌گذاری می‌زند؛ ۳- وجه احساسی، یعنی فرد درباره وجوه تمایز خود از دیگران حساسیت به خرج داده که این حساسیت را در درجه نخست در واکنش‌های احساسی و عاطفی خود بروز می‌دهد. واکنش‌هایی مانند احساس غرور، تعصب، حقارت، تفاخر و نظایر آنها؛ ۴- وجه رفتاری، یعنی واکنش‌هایی که فرد در قبال وجوه تمایز خود از دیگری، در عمل از خود نشان می‌دهد. برای مثال می‌توان از خشونت،

پرخاشگری، جنگ طلبی، کمک و یاری‌رساندن، اعمال تبعیض و نظایر آن نام برد (شمشیری، ۱۳۸۷: ۲۷). کارکردهایی که برای هویت می‌توان در نظر گرفت عبارتند از: ۱- انسجام و همبستگی؛ ۲- جهت‌دهی به زندگی اجتماعی؛ ۳- تعیین ساز و کارهای فرهنگ سیاسی؛ در واقع هویت، به منزله تکیه‌گاهی است که جوامع در گذر تاریخی خود به سوی آینده به آن تکیه می‌کنند و می‌تواند قدرت زیادی در بسیج توان‌های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و نظامی برای تحقق و صیانت از موجودیت یک ملت و جامعه پدید آورد (کوشکی، ۱۳۸۷: ۸).

به‌طور کلی هویت در دو سطح فردی و اجتماعی مطرح است. در علوم اجتماعی بر هویت گروهی و اجتماعی تأکید می‌شود. هویت اجتماعی نشان‌دهنده این است که هر گروه و جامعه‌ای دارای یک هویت خاصی است که آن گروه و جامعه را از سایر گروه‌ها و جوامع متمایز می‌کند. افراد این هویت جمعی را که شیوه مشترک در نحوه تفکر، احساسات و تمایلات یک گروه است، از طریق ساز و کارهای جامعه‌پذیری درونی می‌کنند و باعث می‌شود نوعی احساس تعهد و تکلیف نسبت به گروه در فرد برانگیخته شود. در واقع، هویت اجتماعی، مجموعه‌ای از خصوصیات اجتماعی، فرهنگی، روانی، فلسفی، تاریخی و زیستی است که بر یگانگی یا همانندی اعضای آن دلالت می‌کند (جنکیز، ۱۳۸۵: ۵). تاجفل هویت اجتماعی را با عضویت گروهی پیوند می‌زند و آن را متشکل از سه عنصر احساسی، شناختی و ارزشی می‌داند. از این منظر هویت اجتماعی عبارت است از برداشت فرد از خود، شناخت و آگاهی از عضویت در یک گروه و بعد احساسی و ارزشی مرتبط با آن عضویت (گل محمدی، ۱۳۸۶: ۲۲۳). از این منظر می‌توان هویت اجتماعی را نوعی خودشناسی فرد در رابطه با دیگران دانست. این فرایند مشخص می‌کند که فرد از لحاظ روانشناسی و اجتماعی کیست و چه جایگاهی دارد (تاجیک، ۱۳۸۴: ۵۲).

یکی از مهمترین نوع از انواع هویت‌های اجتماعی، هویت انقلابی می‌باشد. هویت انقلابی با پیروزی انقلاب اسلامی و تأسیس نظام جمهوری اسلامی، در یک گفتمان مشترک با نیروهای اجتماعی و دولت انقلابی بر مبنای اسلام شیعی شکل گرفت (میرحیدری و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۸۷). در واقع، هویت انقلابی، اعتقاد و التزام به همه نمادها و ارزش‌های انقلاب اسلامی می‌باشد. مهمترین مؤلفه‌ها و نمادهای هویت انقلابی که بیشتر اندیشمندان و محققان در مورد آنها اتفاق نظر دارند در جدول شماره (۱) قابل مشاهده است.

جدول ۱: مهمترین مؤلفه‌ها و نمادهای هویت انقلابی

مؤلفه‌های هویت انقلابی	نمادهای مؤلفه‌ها
ایثار و شهادت	ایثار- شهادت- شهیدان- شهدای اسلام- جنگ تحمیلی- دفاع مقدس
نفی سلطه	نفی نفوذ کفار، نفی تسلط بیگانگان، نفی تسلط کفار، نفی برتری کفار
مبارزه با تاجر و التقاط	متحجرین، مقدس مآبان- تکفیری‌ها، اسلام آمریکایی، تشیع لندن، شیعه انگلیسی، وهابیت، فرقه حجتیه، فرقه «ولایتی‌ها»، انجمن حجتیه، منافقین، بهائیت

التزام به ولایت فقیه	ولایت فقیه، ولی فقیه، نماینده امام زمان
اعتقاد به امام خمینی	امام خمینی، رهبر کبیر، بنیانگذار انقلاب، روح الله خمینی، معمار انقلاب
روحانیت	علماء روحانیون، مراجع - علمای اسلام، علمای مذهبی
بسیج	بسیج مردمی، بسیج مستضعفان، بسیج انقلابی
حمایت از مستضعفین	مستضعفین عالم، مظلومین، ملت‌های فلسطین، لبنان و یمن
تعهد به حفظ نظام جمهوری اسلامی	جمهوری اسلامی ایران - نظام ولایی
مبارزه با تهاجم فرهنگی و جنگ نرم	تهاجم فرهنگی - جنگ نرم - شیخون فرهنگی
آگاهی به وقایع و تاریخ انقلاب اسلامی	انقلاب - انقلابی، انقلابیون
آگاهی نسبت به قانون اساسی	قانون اساسی

روش پژوهش

در این پژوهش، محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی و متوسطه اول از لحاظ توجه به هویت انقلابی، با استفاده از فهرست واری، مورد بررسی و تحلیل محتوا قرار گرفته است. از این رو با توجه به ماهیت موضوع از روش تحقیق تحلیل محتوا استفاده شده است. کرلینجر تحلیل محتوا را روشی پژوهشی برای توصیف عینی، منظم و کمی متغیرها دانسته است (بیابانگرد، ۱۳۸۴: ۳۹۰).

جامعه آماری، نمونه و روش نمونه‌گیری

جامعه آماری پژوهش، کلیه کتاب‌های درسی دوره‌ی ابتدایی و متوسطه اول در سال تحصیلی ۹۶-۹۷ است. چهار عنوان کتاب «مطالعات اجتماعی»، «هدیه‌های آسمان»، «فارسی» و «آموزش قرآن» با ۳۳ جلد کتاب به صورت هدفمند در نمونه قرار گرفت.

ابزار اندازه‌گیری

در این پژوهش، برای بررسی و تحلیل محتوای کتاب‌های دوره ابتدایی از نظر توجه به مؤلفه‌های مرتبط با انقلاب اسلامی، از فهرست واری تحلیل محتوا استفاده شده است.

روایی ابزار اندازه‌گیری

برای تعیین روایی فهرست واری تحلیل محتوا، از روش روایی صوری، محتوایی و نظر متخصصان استفاده شده است. به این ترتیب که فرم اولیه تحلیل محتوای کتاب‌های دوره ابتدایی از لحاظ توجه به مؤلفه‌های مورد بحث در اختیار چهار نفر از صاحب‌نظران این حوزه (اساتید رشته‌های تاریخ با گرایش انقلاب اسلامی) برای تغییر و اصلاح قرار گرفت که پس از اعمال نظرات آنها فهرست واری تحلیل محتوای نهایی تهیه گردید.

پایایی ابزار اندازه‌گیری

برای تأمین پایایی ابزار اندازه‌گیری از فرمول ویلیام اسکات (۱۹۹۵) استفاده گردید. بدین صورت که فرم تحلیل محتوا در اختیار چهار نفر از صاحب‌نظران این حوزه (اساتید رشته‌های تاریخ با گرایش انقلاب اسلامی) قرار گرفت و ضریب توافق آنها ۸۵ درصد دست آمد.

تعیین واحدهای تحلیل

برای تحلیل محتوای کتاب‌های درسی، در این پژوهش واحد تحلیل، پاراگراف و تصاویر در نظر گرفته شده است.

یافته‌های تحقیق

یافته‌های این تحقیق بر مبنای سؤال‌های پژوهش به شرح زیر است:

الف: میزان توجه به هویت انقلابی در کتاب‌های درسی اول ابتدایی

بر اساس جدول شماره ۲، مجموع فراوانی مؤلفه‌های تحلیل شده در کتاب‌های درسی اول ابتدایی (آموزش قرآن و فارسی)، در مجموع ۲۰ مورد بوده است، که به ترتیب بیشترین فراوانی مربوط به مؤلفه‌های «اعتقاد به امام خمینی» با ۴۵ درصد موارد، «وقایع و تاریخ انقلاب اسلامی» با ۴۰ درصد موارد، «ایثار و شهادت» با ۱۰ درصد موارد و «روحانیت» با ۵ درصد موارد می‌باشد و به سایر مؤلفه‌های هویت انقلابی اشاره‌ای نشده است.

جدول ۲: نتایج تحلیل محتوای کتاب‌های پایه اول ابتدایی به لحاظ توجه به هویت انقلابی

مؤلفه‌ها	کتاب‌های درسی
آگاهی نسبت به قانون اساسی	۰
آگاهی به وقایع و تاریخ انقلاب اسلامی	۸
مبارزه با تهاجم فرهنگی و جنگ نرم	۰
تعهد به حفظ نظام جمهوری اسلامی	۰
حمایت از مستضعفین	۰
بسیج	۰
روحانیت	۱
اعتقاد به امام خمینی	۹
التزام به ولایت فقیه	۰
مبارزه با تجر و التقاط	۰
نفی سلطه و استکبار ستیزی	۰
ایثار و شهادت	۲
فارسی	۰
آموزش قرآن	۰
مجموع	۲۰
درصد	۴۰

ت: میزان توجه به هویت انقلابی در کتاب‌های درسی پایه چهارم ابتدایی

بر اساس جدول شماره ۵، مجموع فراوانی مؤلفه‌های تحلیل شده در کتاب‌های درسی چهارم ابتدایی، در مجموع ۷۳ مورد بوده است، که به ترتیب بیشترین فراوانی مربوط به مؤلفه‌های ایثار و شهادت با ۴۹/۳ درصد موارد، مؤلفه «اعتقاد به امام خمینی» با ۲۳/۳، مؤلفه «آگاهی به وقایع و رویدادهای انقلاب» با ۱۰/۹۵، مؤلفه «تعهد به حفظ نظام جمهوری اسلامی» با ۸/۲۲ درصد موارد، مؤلفه «التزام به ولایت فقیه» با ۵/۴۸ درصد موارد، مؤلفه «آگاهی نسبت به قانون اساسی» با ۱/۳۷، مؤلفه «نفی سلطه و استکبار ستیزی با ۱/۳۷ درصد موارد می‌باشد و به سایر مؤلفه‌های هویت انقلابی اشاره‌ای نشده است.

جدول ۵: نتایج تحلیل محتوای کتاب‌های پایه چهارم ابتدایی به لحاظ توجه به هویت انقلابی

مؤلفه‌ها	ایثار و شهادت	نفی سلطه و استکبار ستیزی	مبارزه با تجریر و التقاتل	التزام به ولایت فقیه	اعتقاد به امام خمینی	روحانیت	بسیج	حمایت از مستضعفین	تعهد به حفظ نظام جمهوری اسلامی	مبارزه با تهاجم فرهنگی و جنگ نرم اسلامی	آگاهی به وقایع و تاریخ انقلاب اسلامی	آگاهی نسبت به قانون اساسی
مطالعات اجتماعی	۲	۱	۰	۳	۱۰	۰	۰	۰	۶	۰	۸	۱
فارسی	۲۸	۰	۰	۰	۲	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
هدیه‌های آسمان	۶	۰	۰	۱	۳	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
آموزش قرآن	۰	۰	۰	۰	۲	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
مجموع	۳۶	۱	۰	۴	۱۷	۰	۰	۰	۶	۰	۸	۱
درصد	۴۹/۳	۱/۳۷	۰	۵/۴۸	۲۳/۳	۰	۰	۰	۸/۲۲	۰	۱۰/۹۵	۱/۳۷

ث: میزان توجه به هویت انقلابی در کتاب‌های درسی پنجم ابتدایی

بر اساس جدول شماره ۶، مجموع فراوانی مؤلفه‌های تحلیل شده در کتاب‌های درسی پنجم ابتدایی، در مجموع ۱۱۱ مورد بوده است، که به ترتیب بیشترین فراوانی مربوط به مؤلفه «اعتقاد به امام خمینی» با ۳۲/۴ درصد، مؤلفه «ایثار و شهادت» با ۲۷ درصد، مؤلفه «آگاهی به وقایع و تاریخ انقلاب» با ۱۶/۲ درصد موارد، نفی سلطه و استکبارستیزی با ۷/۲ درصد موارد، مؤلفه التزام به ولایت فقیه» با ۶/۳ درصد موارد، مؤلفه «تعهد به حفظ نظام جمهوری اسلامی» با ۵/۴ درصد موارد، مؤلفه «حمایت از مستضعفین» با ۳/۶ درصد موارد می‌باشد و به سایر مؤلفه‌ها اشاره‌ای نشده است.

جدول ۶: نتایج تحلیل محتوای کتاب‌های پایه پنجم به لحاظ توجه به هویت انقلابی

مؤلفه‌ها	کتاب‌های درسی	آگاهی نسبت به قانون اساسی	آگاهی به وقایع و تاریخ انقلاب اسلامی	مبارزه با تهاجم فرهنگی و جنگ نرم	تعهد به حفظ نظام جمهوری اسلامی	حمایت از مستضعفین	بسیج	روحانیت	اعتقاد به امام خمینی	التزام به ولایت فقیه	مبارزه با تجر و التقاط	نفی سلطه و استکبارستیزی	ایثار و شهادت
مطالعات اجتماعی	۹	۲	۰	۲	۲	۰	۰	۵	۵	۰	۰	۰	۰
فارسی	۸	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۲	۰	۰	۰	۰	۰
هدیه‌های آسمان	۱۳	۰	۱۲	۰	۳	۲	۰	۲۷	۲	۰	۰	۸	۰
آموزش قرآن	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۲	۰	۰	۰	۰	۰
مجموع	۳۰	۲	۱۸	۰	۶	۴	۰	۳۶	۷	۰	۰	۸	۰
درصد	۲۷	۱/۸	۱۶/۲	۰	۵/۴	۳/۶	۰	۳۲/۴	۶/۳	۰	۰	۷/۲	۰

ج: میزان توجه به هویت انقلابی در کتاب‌های درسی ششم ابتدایی

بر اساس جدول شماره ۷، مجموع فراوانی مؤلفه‌های تحلیل شده در کتاب‌های درسی ششم ابتدایی، در مجموع ۲۵۶ مورد بوده است، که به ترتیب بیشترین فراوانی مربوط به مؤلفه «ایثار و شهادت» با ۵۲/۳ درصد موارد، مؤلفه «نفی سلطه و استکبارستیزی» با ۱۹ درصد موارد، مؤلفه «اعتقاد به امام خمینی» با ۱۰/۲ درصد موارد و مؤلفه «آگاهی از وقایع و تاریخ انقلاب اسلامی» با ۷/۸ درصد موارد می‌باشد و به مؤلفه‌های - مبارزه با تهاجم فرهنگی و جنگ نرم و «آگاهی از قانون اساسی» اشاره‌ای نشده است.

جدول ۷: نتایج تحلیل محتوای کتاب‌های ششم ابتدایی به لحاظ توجه به هویت انقلابی

مؤلفه‌ها	کتاب‌های درسی	آگاهی نسبت به قانون اساسی	آگاهی به وقایع و تاریخ انقلاب اسلامی	مبارزه با تهاجم فرهنگی و جنگ نرم	تعهد به حفظ نظام جمهوری اسلامی	حمایت از مستضعفین	بسیج	روحانیت	اعتقاد به امام خمینی	التزام به ولایت فقیه	مبارزه با تجر و التقاط	نفی سلطه و استکبارستیزی	ایثار و شهادت
مطالعات اجتماعی	۵۰	۰	۱۱	۰	۴	۱	۴	۲	۹	۰	۰	۳۵	۰
فارسی	۳۶	۰	۴	۰	۰	۰	۰	۰	۴	۰	۰	۰	۰
هدیه‌های آسمان	۴۲	۰	۳	۰	۱	۱	۱	۳	۱۳	۸	۰	۱۱	۰
آموزش قرآن	۶	۰	۲	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۱	۳	۰
مجموع	۱۳۴	۰	۲۰	۰	۵	۲	۵	۶	۲۶	۸	۱	۴۹	۰
درصد	۵۲/۳	۰	۷/۸	۰	۱/۹	۱/۸	۱/۹	۲/۳	۱۰/۲	۳/۱	۰/۳۹	۱۹	۰

چ: میزان توجه به هویت انقلابی در کتاب‌های درسی مقطع ابتدایی:

بر اساس جدول شماره ۷، مجموع فراوانی مؤلفه‌های تحلیل شده در کتاب‌های درسی مقطع ابتدایی، در مجموع ۵۳۸ مورد بوده است، که به ترتیب بیشترین فراوانی مربوط به مؤلفه «ایثار و شهادت با ۴۹/۸ درصد موارد، مؤلفه «اعتقاد به امام خمینی» با ۱۸/۶ درصد موارد، مؤلفه «نفی سلطه و استکبار ستیزی» با ۱۰/۸ درصد موارد، مؤلفه «آگاهی به رویدادها و تاریخ انقلاب» با ۱۰ درصد موارد مؤلفه التزام به ولایت فقیه با ۳/۵ درصد موارد، مؤلفه «تعهد به حفظ نظام جمهوری اسلامی» با ۳/۲ درصد موارد می‌باشد و کمترین میزان فراوانی مربوط به مؤلفه‌های، «روحانیت» با ۱/۳ درصد موارد، مؤلفه «حمایت از مستضعفین» با ۱/۱ درصد موارد، مؤلفه بسیج با ۰/۹۳ درصد موارد، مؤلفه «مبارزه با تخریب و التقاط» با ۰/۱۹ درصد موارد می‌باشد و به مؤلفه «مبارزه با تهاجم فرهنگی و جنگ نرم» هیچ اشاره‌ای نشده است.

جدول ۷: میزان توجه به مؤلفه‌های هویت انقلابی در مقطع ابتدایی

مؤلفه‌ها	ایثار و شهادت	نفی سلطه و استکبار ستیزی	مبارزه با تخریب و التقاط	التزام به ولایت فقیه	اعتقاد به امام خمینی	روحانیت	بسیج	حمایت از مستضعفین	تعهد به حفظ نظام جمهوری اسلامی	مبارزه با تهاجم فرهنگی و جنگ نرم	آگاهی به وقایع و تاریخ انقلاب	آگاهی نسبت به قانون اساسی
پایه اول	۲	۰	۰	۰	۹	۱	۰	۰	۰	۰	۸	۰
پایه دوم	۶	۰	۰	۰	۴	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
پایه سوم	۶۰	۰	۰	۰	۸	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
پایه چهارم	۳۶	۱	۰	۴	۱۷	۰	۰	۰	۶	۰	۸	۱
پایه پنجم	۳۰	۸	۰	۷	۳۶	۰	۰	۴	۶	۰	۱۸	۲
پایه ششم	۱۳۴	۴۹	۱	۸	۲۶	۶	۵	۲	۵	۰	۲۰	۰
مجموع	۲۶۸	۵۸	۱	۱۹	۱۰۰	۷	۵	۶	۱۷	۰	۵۴	۳
درصد	۴۹/۸	۱۰/۸	۰/۱۹	۳/۵	۱۸/۶	۱/۳	۰/۹۳	۱/۱	۳/۲	۰	۱۰	۰/۵۶

ح: میزان توجه به هویت انقلابی در کتاب‌های درسی پایه هفتم:

بر اساس جدول شماره ۸، مجموع فراوانی مؤلفه‌های تحلیل شده در کتاب‌های درسی پایه هفتم ابتدایی، در مجموع ۱۸۲ مورد بوده است، که به ترتیب بیشترین فراوانی مربوط به مؤلفه «ایثار و شهادت» با ۶۲/۱ درصد موارد، مؤلفه «اعتقاد به امام خمینی» با ۱۶/۵ درصد موارد، مؤلفه «آگاهی به وقایع و تاریخ انقلاب اسلامی» با ۶/۵۹ درصد موارد، مؤلفه «آگاهی نسبت به قانون اساسی» با ۶/۵۹ درصد موارد، مؤلفه «تعهد به حفظ نظام جمهوری اسلامی» با ۲/۷۵ درصد موارد، روحانیت ۲/۲ درصد موارد، مؤلفه حمایت از مستضعفین با ۱/۱ درصد

موارد، مؤلفه بسیج با ۰/۵۵ درصد موارد می‌باشد و به مؤلفه‌های «التزام به ولایت فقیه»، «مبارزه با تحجر و التقاط» و «مبارزه با تهاجم فرهنگی و جنگ نرم» اشاره‌ای نشده است.

جدول ۸: نتایج تحلیل محتوای کتاب‌های پایه هفتم به لحاظ توجه به هویت انقلابی

آگاهی نسبت به قانون اساسی	آگاهی به وقایع و تاریخ انقلاب اسلامی	مبارزه با تهاجم فرهنگی و جنگ نرم	تهدید به حفظ نظام جمهوری اسلامی	حمایت از مستضعفین	بسیج	روحانیت	اعتقاد به امام خمینی	التزام به ولایت فقیه	مبارزه با تحجر و التقاط	نفی سلطه و استکبارستیزی	ایثار و شهادت	مؤلفه‌ها کتاب‌های درسی
۱۲	۲	۰	۰	۲	۰	۰	۲	۰	۰	۱	۳	مطالعات اجتماعی
۰	۶	۰	۵	۰	۱	۴	۲۲	۰	۰	۱	۷۲	فارسی پایه
۰	۲	۰	۰	۲	۰	۰	۳	۰	۰	۱	۳۷	پیام‌های آسمان
۰	۲	۰	۰	۰	۰	۰	۳	۰	۰	۰	۱۱	آموزش قرآن
۱۲	۱۲	۰	۵	۲	۱	۴	۳۰	۰	۰	۳	۱۱۳	مجموع
۶/۵۹	۶/۵۹	۰	۲/۷۵	۱/۱	۰/۵۵	۲/۲	۱۶/۵	۰	۰	۱/۶۵	۶۲/۱	درصد

خ: میزان توجه به هویت انقلابی در کتاب‌های درسی پایه هشتم

بر اساس جدول شماره ۹، مجموع فراوانی مؤلفه‌های تحلیل شده در کتاب‌های درسی پایه هشتم، در مجموع ۱۹۳ مورد بوده است، که به ترتیب بیشترین فراوانی مربوط به مؤلفه «ایثار و شهادت» با ۴۵/۶ درصد موارد، مؤلفه «نفی سلطه و استکبارستیزی» با ۳۴/۴، مؤلفه «اعتقاد به امام خمینی» با ۶/۲ درصد موارد، مؤلفه «مبارزه با تحجر و التقاط» با ۵/۷ درصد موارد و مؤلفه «آگاهی به وقایع و تاریخ انقلاب» با ۵/۲ درصد موارد می‌باشد و کمترین فراوانی به ترتیب مربوط به مؤلفه‌های «روحانیت» با ۱/۰۳ درصد، مؤلفه «التزام به ولایت فقیه» با ۱/۵ درصد موارد، مؤلفه «حمایت از مستضعفین» با ۱/۵ درصد موارد می‌باشد و به مؤلفه «مبارزه با تهاجم فرهنگی و جنگ نرم» اشاره‌ای نشده است.

جدول ۹: نتایج تحلیل محتوای کتاب‌های پایه هشتم به لحاظ توجه به هویت انقلابی

آگاهی نسبت به قانون اساسی	آگاهی به وقایع و تاریخ انقلاب اسلامی	مبارزه با تهاجم فرهنگی و جنگ نرم	تهدید به حفظ نظام جمهوری اسلامی	حمایت از مستضعفین	بسیج	روحانیت	اعتقاد به امام خمینی	التزام به ولایت فقیه	مبارزه با تحجر و التقاط	نفی سلطه و استکبار ستیزی	ایثار و شهادت	مؤلفه‌ها کتاب‌های درسی
۷	۲	۰	۲	۳	۰	۰	۳	۲	۰	۱۸	۱۲	مطالعات اجتماعی
۰	۴	۰	۴	۰	۵	۰	۴	۱	۰	۱۵	۶۶	فارسی
۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۳	۰	۱۱	۱۴	۱۰	پیام‌های آسمان
۰	۳	۰	۰	۰	۰	۲	۲	۰	۰	۰	۰	آموزش قرآن
۷	۱۰	۰	۵	۳	۵	۲	۱۲	۳	۱۱	۴۷	۸۸	مجموع
۳/۶	۵/۲	۰	۲/۵	۱/۵	۲/۶	۱/۰۳	۶/۲	۱/۵	۵/۷	۲۴/۴	۴۵/۶	درصد

ر: میزان توجه به هویت انقلابی در کتاب‌های درسی پایه نهم:

بر اساس جدول شماره ۱۰، مجموع فراوانی مؤلفه‌های تحلیل شده در کتاب‌های درسی پایه نهم، در مجموع ۳۱۱ مورد بوده است، که به ترتیب بیشترین فراوانی مربوط به مؤلفه «ایثار و شهادت»، با ۲۸/۹ درصد موارد، مؤلفه «آگاهی به رویدادها و تاریخ انقلاب اسلامی» با ۲۱ درصد موارد، مؤلفه «نفی سلطه و استکبار ستیزی» با ۹ درصد موارد، مؤلفه «روحانیت» با ۶/۱ درصد موارد، مؤلفه «التزام به ولایت فقیه» با ۴/۸ درصد موارد، مؤلفه «مبارزه با تهاجم فرهنگی و جنگ نرم» با ۴/۵ درصد موارد می‌باشد. کمترین فراوانی مربوط به مؤلفه‌های «بسیج» با ۰/۶۴ درصد موارد، «حمایت از مستضعفین» با ۰/۶۴ درصد موارد، مؤلفه «مبارزه با تحجر و التقاط» با ۱/۳ درصد موارد می‌باشد.

جدول ۱۰: نتایج تحلیل محتوای کتاب‌های پایه نهم به لحاظ توجه به هویت انقلابی

آگاهی نسبت به قانون اساسی	آگاهی به وقایع و تاریخ انقلاب اسلامی	مبارزه با تهاجم فرهنگی و جنگ نرم	تهدید به حفظ نظام جمهوری اسلامی	حمایت از مستضعفین	بسیج	روحانیت	اعتقاد به امام خمینی	التزام به ولایت فقیه	مبارزه با تحجر و التقاط	نفی سلطه و استکبار ستیزی	ایثار و شهادت	مؤلفه‌ها کتاب‌های درسی
۳۴	۴۶	۰	۵	۰	۲	۱۸	۲۰	۹	۲	۱۹	۲۱	مطالعات اجتماعی
۱	۲	۰	۰	۰	۰	۰	۴	۲	۰	۰	۳۵	فارسی
۰	۱۲	۱۴	۲	۲	۰	۱	۱۳	۴	۲	۸	۲۱	پیام‌های آسمان

آموزش قرآن	۱۳	۱	۰	۰	۳	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
مجموع	۹۰	۲۸	۴	۱۵	۴۰	۱۹	۲	۷	۱۴	۶۵	۲۵	۸۰۳
درصد	۲۸/۹	۹	۱/۳	۴/۸	۱۶	۶/۱	-۰/۶۴	-۰/۶۴	۲/۲۵	۴/۵	۲۱	۸/۰۳

و: میزان توجه به هویت انقلابی در کتاب‌های درسی مقطع متوسطه اول

بر اساس جدول شماره ۱۱، مجموع فراوانی مؤلفه‌های تحلیل شده در کتاب‌های درسی مقطع متوسطه اول، در مجموع ۶۸۶ مورد بوده است، که به ترتیب بیشترین فراوانی مربوط به مؤلفه «ایثار و شهادت» با ۴۲/۴ درصد موارد، مؤلفه «آگاهی به وقایع و تاریخ انقلاب اسلامی» با ۱۲/۷ درصد موارد، مؤلفه «اعتقاد به امام خمینی» با ۱۱/۹ درصد موارد، مؤلفه «نفی سلطه و استکبار ستیزی» با ۱۱/۴ درصد موارد، مؤلفه «آگاهی نسبت به قانون اساسی» با ۶/۴ درصد موارد می‌باشد و کمترین مؤلفه‌های تحلیل شده مربوط به مؤلفه «روحانیت» با ۳/۶ درصد موارد، مؤلفه «التزام به ولایت فقیه» با ۲/۶ درصد موارد، مؤلفه «تعهد به حفظ نظام جمهوری اسلامی» با ۲/۵ درصد موارد، مؤلفه «مبارزه با تحجر و التقاط» با ۲/۲ درصد موارد، مؤلفه «مبارزه با تهاجم فرهنگی و التقاط» با ۲/۰۴ درصد موارد، «مؤلفه بسیج» با ۱/۲، مؤلفه «حمایت از مستضعفین» با ۱/۰۲ درصد موارد می‌باشد.

جدول ۱۱: نتایج تحلیل محتوای کتاب‌های مقطع متوسطه اول (پایه‌های هفتم، هشتم و نهم) به

لحاظ توجه به هویت انقلابی

مؤلفه‌ها	ایثار و شهادت	نفی سلطه و استکبار ستیزی	مبارزه با تحجر و التقاط	التزام به ولایت فقیه	اعتقاد به امام خمینی	روحانیت	بسیج	حمایت از مستضعفین	تعهد به حفظ نظام جمهوری اسلامی	مبارزه با تهاجم فرهنگی و جنگ نرم	آگاهی به وقایع و تاریخ انقلاب اسلامی	آگاهی نسبت به قانون اساسی
پایه هفتم	۱۱۳	۳	۰	۰	۳۰	۴	۱	۲	۵	۰	۱۲	۱۲
پایه هشتم	۸۸	۴۷	۱۱	۳	۱۲	۲	۵	۳	۵	۰	۱۰	۷
پایه نهم	۹۰	۲۸	۴	۱۵	۴۰	۱۹	۲	۷	۱۴	۱۴	۶۵	۲۵
مجموع	۲۹۱	۷۸	۱۵	۱۸	۸۲	۲۵	۸	۷	۱۷	۱۴	۸۷	۴۴
درصد	۴۲/۴	۱۱/۴	۲/۲	۲/۶	۱۱/۹	۳/۶	۱/۲	۱/۰۲	۲/۵	۲/۰۴	۱۲/۷	۶/۴

نتیجه‌گیری

وقوع انقلاب اسلامی و تأسیس نظام جمهوری اسلامی ایران برای استکبار جهانی از مسایل پر دغدغه بوده است؛ آنان تلاش کرده‌اند تا با انواع تحریم‌ها و کارشکنی در مسیر پیشرفت جمهوری اسلامی ایران، نظام اسلامی را ناکارآمد نشان دهند و با جنگ نرم و تهاجم فرهنگی به عقاید و باورهای انقلابی، مذهبی، اجتماعی و سیاسی، موجبات تضعیف ایدئولوژی انقلاب اسلامی را فراهم آورند. آنها در راستای استحاله نظام، ترویج و تقویت افکار و اندیشه‌های انحرافی و تضعیف هویت انقلابی را در دستور کار خود قرار داده‌اند (قربان زاده، ۱۳۹۲: ۱۴۷). بر این اساس یکی از مهمترین دغدغه‌های مسؤولین فرهنگی و سیاسی کشور، چگونگی حفظ، تقویت و ترویج هویت انقلابی است؛ در این زمینه فعالیت‌های آموزشی و پرورشی در همه دوره‌های تحصیلی، اهمیتی اساسی دارد. با توجه به اینکه دوره ابتدایی و متوسطه در شکل‌گیری شخصیت، شکوفایی استعدادها و رغبت‌ها و پرورش فضایل اخلاقی و معنوی دانش‌آموزان نقش اساسی دارد، باید برای حفظ و ترویج باورهای انقلابی، نگاه ویژه‌ای به این مقاطع تحصیلی داشته باشیم.

در همه نظام‌های آموزشی، به‌ویژه ساختارهای آموزشی متمرکز، کتاب‌های درسی به عنوان مهمترین و اصلی‌ترین ابزار و رسانه آموزشی، جهت انتقال مفاهیم، معانی و ارزش‌های مورد نظر به دانش‌آموزان مورد استفاده قرار می‌گیرند. در واقع محتوای برنامه درسی به‌عنوان وسیله‌ای جهت تحقق اهداف آن به شمار می‌رود (ملکی، ۱۳۸۲: ۸۲). در بیشتر دوره‌های تحصیلی به‌ویژه دوره ابتدایی، مطالب و موضوعات کتاب درسی، محور آموزش و یادگیری مدرسه‌ای را تشکیل می‌دهد (میرزا بیگی، ۱۳۸۰). از این منظر در سال‌های اخیر با توجه به فعالیت گسترده استکبار جهانی و طرفداران وهابیت و روشنفکرانها، آموزش مؤلفه‌های هویت انقلابی به‌عنوان یکی از حوزه‌های مهم آموزشی و پرورشی، باید از بروز و ظهور بیشتری در کتاب‌های درسی داشته باشند.

در این پژوهش کتاب‌های درسی دوره ابتدایی و متوسطه اول از لحاظ توجه به هویت انقلابی مورد بررسی و تحلیل محتوا قرار گرفت. بر اساس داده‌های حاصل می‌توان نتیجه گرفت، مجموع فراوانی مؤلفه‌های تحلیل شده در کتاب‌های درسی مقطع ابتدایی، در مجموع ۵۳۸ مورد بوده است، که به ترتیب بیشترین فراوانی مربوط به مؤلفه «ایثار و شهادت» با ۴۹/۸ درصد موارد، مؤلفه «اعتقاد به امام خمینی» با ۱۸/۶ درصد موارد، مؤلفه «نفی سلطه و استکبار ستیزی» با ۱۰/۸ درصد موارد، مؤلفه «آگاهی به رویدادها و تاریخ انقلاب» با ۱۰ درصد موارد، مؤلفه «التزام به ولایت فقیه» با ۳/۵ درصد موارد، مؤلفه «تعهد به حفظ نظام جمهوری اسلامی» با ۳/۲ درصد موارد می‌باشد و کمترین میزان فراوانی مربوط به مؤلفه‌های «روحانیت» با ۱/۳ درصد موارد، مؤلفه «حمایت از مستضعفین» با ۱/۱ درصد موارد، مؤلفه بسیج با ۰/۹۳ درصد موارد، مؤلفه «مبارزه با تحجر و التقاط» با ۰/۱۹ درصد موارد می‌باشد و به مؤلفه «مبارزه با تهاجم فرهنگی و جنگ نرم» هیچ اشاره‌ای نشده است. در مقطع متوسطه اول (پایه‌های هفتم تا نهم) نیز مجموع فراوانی مؤلفه‌های تحلیل شده، در مجموع ۶۸۶ مورد بوده است، که به ترتیب بیشترین فراوانی

مربوط به مؤلفه «ایثار و شهادت» با ۴۲/۴ درصد موارد، مؤلفه «آگاهی به وقایع و تاریخ انقلاب اسلامی» با ۱۲/۷ درصد موارد، مؤلفه «اعتقاد به امام‌خمینی» با ۱۱/۹ درصد موارد، مؤلفه «نفی سلطه و استکبار ستیزی» با ۱۱/۴ درصد موارد، مؤلفه «آگاهی نسبت به قانون اساسی» با ۶/۴ درصد موارد می‌باشد و کمترین مؤلفه‌های تحلیل شده مربوط به مؤلفه «روحانیت» با ۳/۶ درصد موارد، مؤلفه «التزام به ولایت فقیه» با ۲/۶ درصد موارد، مؤلفه «تعهد به حفظ نظام جمهوری اسلامی» با ۲/۵ درصد موارد، مؤلفه «مبارزه با تحجر و التقاط» با ۲/۲ درصد موارد، مؤلفه «مبارزه با تهاجم فرهنگی و التقاط» با ۲/۰۴ درصد موارد، مؤلفه «بسیج» با ۱/۲، مؤلفه «حمایت از مستضعفین» با ۱/۰۲ درصد موارد می‌باشد.

با عنایت به نتایج و یافته‌های این تحقیق، راهکارهای زیر جهت اصلاح و بهبود آموزش مؤلفه‌های هویت انقلابی پیشنهاد می‌شود.

پیشنهادات کاربردی

- ۱- پیشنهاد می‌شود با توجه به تبلیغات گسترده استکبار جهانی، وهابيون و روشنفکر نماهای داخلی و خارجی، مؤلفه‌های «مبارزه با تهاجم فرهنگی و جنگ نرم»، «مبارزه با تحجر و التقاط»، «التزام به ولایت فقیه»، «تعهد به حفظ نظام جمهوری اسلامی»، «روحانیت»، «بسیج» و مؤلفه «حمایت از مستضعفین» در کتاب‌های درسی پایه اول تا نهم، نمود بیشتری داشته باشد.
- ۲- از ظرفیت و پتانسیل همه دروس برای ترویج و تقویت هویت انقلابی استفاده شود.
- ۳- در همه پایه‌های تحصیلی به گونه‌ای متوازن و هماهنگ به همه مؤلفه‌ها و نمادهای هویت انقلابی توجه کافی مبذول شود.
- ۴- با برگزاری کلاس‌های ضمن خدمت، فرهنگیان و مدرسین دانشگاه‌ها با مؤلفه‌های هویت انقلابی به‌ویژه با مؤلفه‌های «مبارزه با تهاجم فرهنگی و جنگ نرم» و «مبارزه با تحجر و التقاط» و راههای معرفت‌افزایی دانش‌آموزان و دانشجویان نسبت به این مؤلفه‌ها آشنا شوند.

پیشنهادات پژوهشی

- ۱- کتاب‌های درسی مقطع متوسطه دوم (رشته‌های علوم انسانی، تجربی، ریاضی و فنی حرفه‌ای) از لحاظ توجه به مؤلفه‌های هویت انقلابی مورد بررسی و تحلیل محتوا قرار بگیرد.
- ۲- نقش برنامه‌های غیر رسمی و فوق برنامه در تقویت هویت انقلابی مورد بررسی قرار گیرد.
- ۳- پرسشنامه‌هایی برای سنجش هویت انقلابی دانش‌آموزان و دانشجویان تدوین شود.
- ۴- کاستی‌های برنامه‌های پرورشی مدارس در تقویت هویت انقلابی دانش‌آموزان بررسی شود.

منابع

- احدی، حسن؛ جمهری، فرهاد (۱۳۸۶)، *روانشناسی رشد نوجوانی و بزرگسالی* (جوانی، میانسالی، پیری)، تهران: پردیس.
- بختیاری، حسن؛ قاسم آقا، علیرضا (۱۳۹۳)، «الگوی ارزش‌های اسلامی - انقلابی برای نسل‌های آینده»، پاسداری فرهنگی انقلاب اسلامی، سال سوم، شماره ۱۰.
- بیابانگرد، اسماعیل (۱۳۸۴)، *روش‌های تحقیق در روان‌شناسی و علوم تربیتی*، تهران: دوران
- پروانه، فرهاد و همکاران (۱۳۹۵)، «بررسی میزان توجه به مؤلفه‌های هویت انقلابی در کتاب‌های درسی تاریخ دوره تحصیلی متوسطه (رشته‌های علوم پایه) از سال ۱۳۵۷ تا ۱۳۸۸»، مطالعات انقلاب اسلامی، سال ۱۳، شماره ۴۴.
- تاجیک، محمدرضا (۱۳۸۴)، *روایت غیریت و هویت در میان ایرانیان*، تهران: فرهنگ گفتمان.
- جعفری هرندی، رضا (۱۳۹۱)، «تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی به لحاظ توجه به مباحث مهدویت»، فصلنامه مشرق موعود، سال ششم، شماره ۲۴.
- جنکیز، ریچارد (۱۳۸۱)، *هویت/اجتماعی*، ترجمه تورج یار احمدی، تهران: انتشارات شیرازه.
- خمینی، سید روح‌الله (۱۳۸۹)، *صحیفه امام*، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
- ذوعلم، علی (۱۳۸۴)، «راه‌های تداوم ارزش‌های نسل انقلاب اسلامی از نگاه امام خمینی»، مجله حضور، شماره ۵۴.
- رشادی، منوچهر؛ حیدرخانی، هاییل (۱۳۹۳)، «مطالعه میزان گرایش جوانان به مبانی هویت فرهنگی انقلاب اسلامی و عوامل اجتماعی مؤثر بر آن»، پژوهشنامه انقلاب اسلامی، سال سوم، شماره ۱۰.
- سفیری، خدیجه؛ غفوری، معصومه (۱۳۸۸)، بررسی هویت دینی و ملی جوانان شهر تهران با تأکید بر تأثیر خانواده، *فصلنامه پژوهش جوانان، فرهنگ و جامعه*، شماره ۲.
- سیمبر، رضا؛ ستوده، علی اصغر (۱۳۹۳)، «چالش‌های هویتی فراروی هویت دین محور انقلاب اسلامی ایران»، مطالعات انقلاب اسلامی، سال یازدهم، شماره ۳۶.
- شجاعی مهر، رضا (۱۳۸۹)، «بازخوانی هویت انقلاب اسلامی با تأکید بر آموزه‌های مهدویت در تفکر شیعی»، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه باقرالعلوم.
- شمشیری، بابک (۱۳۸۷)، *درآمدی بر هویت ملی*، شیراز: نشر نوید.
- صافی، احمد (۱۳۸۸)، *سازمان و اداره امور مدارس*، تهران: انتشارات رشد.
- الطایی، علی (۱۳۷۸)، *بحران هویت قومی در ایران*، تهران: شادگان.
- علاقه بند، علی (۱۳۹۰)، *جامعه‌شناسی آموزش و پرورش*، تهران: نشر روان.
- قربان زاده، قربانعلی (۱۳۹۲)، «جنگ نرم غرب و مشروعیت سیاسی جمهوری اسلامی ایران»، فصلنامه علمی - پژوهشی مطالعات انقلاب اسلامی، شماره ۳۲.
- کلبعلی، ایران دخت (۱۳۸۴)، «محتوای کتاب‌های تعلیمات دینی، اجتماعی و ادبیات فارسی در رابطه با آشناسازی دانش آموزان با ارزش‌های اسلامی و ایرانی»، گزارش شورای عالی انقلاب فرهنگی.

- کوشکی، محمدصادق (۱۳۸۷)، *بازشناسی هویت انقلاب اسلامی*، فصلنامه مطالعات انقلاب اسلامی، سال چهارم، شماره ۱۴.
- گل محمدی، احمد (۱۳۸۶)، *جهانی شدن، فرهنگ و هویت*، تهران: نشر نی.
- متقی، زهره و همکاران (۱۳۹۴)، «تحلیل محتوای کتب درسی دینی دوره متوسطه با تأکید بر رویکرد تربیتی محبت اهل بیت»، فصلنامه مشرق موعود، سال نهم، شماره ۳۶.
- محمدی، محسن؛ توکلی، یعقوب (۱۳۹۴)، «تأثیر انقلاب بر ارزش‌های اجتماعی؛ از فردگرایی تا جمع‌گرایی»، پاسداری فرهنگی انقلاب اسلامی، سال ۵، شماره ۱۱.
- مصباح یزدی، محمد تقی (۱۳۹۲)، *انقلاب اسلامی و ریشه‌های آن*، قم: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
- ملکی، حسن (۱۳۸۲)، *میانی برنامه‌ریزی درسی آموزش متوسطه*، تهران: سمت.
- میرحیدری، مریم و همکاران (۱۳۹۳)، «ارزیابی مؤلفه‌های ایرانی-اسلامی و انقلابی در وب سایت‌های دانشگاه‌های دولتی تهران»، فرهنگ در دانشگاه اسلامی، دفتر (۱۱)، شماره ۲.
- میرزاییگی، علی (۱۳۸۰)، *برنامه‌ریزی درسی و طرح درسی در آموزش رسمی تربیت نیروی انسانی*، تهران: یسطرون.
- نیکلس، ادری وهاوارد (۱۳۸۱)، *راهنمای عملی برنامه‌ریزی درسی*، ترجمه داریوش دهقان، تهران: انتشارات قدیانی.
- وزارت آموزش و پرورش (۱۳۹۶)، *کتاب‌های درسی دوره‌های ابتدایی و متوسطه اول در سال تحصیلی ۱۳۹۷-۱۳۹۶*.
- یار محمدیان، محمد حسین (۱۳۹۰)، *اصول برنامه ریزی درسی*، تهران: انتشارات یادواره کتاب.
- Altabach, P. C (1991), *Textbook in American society: Politics, and Pedagogy*. Albany, NY: state university of New York Press.
- Unesco (2005), *A Comprehensive Strategy for Textbooks and learning Materials*, UNESCO, Paris.